МАКРОСОЦИОЛИНГВИСТИКА

3-дәріс. Әлемдік тілдік жағдай және тілдердің мәртебесі

Білім беру бағдарламасы: Лингвистика | Магистратура, 2-курс | Оқыту тілі: қазақ тілі

Дәрістің мақсаты және оқу нәтижелері

• әлемдік тілдік жағдай және тілдердің мәртебесі мәселелерін заманауи социолингвистикалық теориялар арқылы түсіндіру; тілдік жағдайды қоғамдық институттар, әлеуметтік топтар және саясат деңгейінде ғылыми тұрғыдан талдау дағдысын қалыптастыру.

• – тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері бойынша негізгі ұғымдарды түсіндіріп, нақты дерекке сүйеніп талдай алады.

• – мемлекеттік, ресми, аймақтық және халықаралық тілдер бойынша негізгі ұғымдарды түсіндіріп, нақты дерекке сүйеніп талдай алады.

• – демография, миграция және тілдердің таралуы бойынша негізгі ұғымдарды түсіндіріп, нақты дерекке сүйеніп талдай алады.

1. Тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері

Теориялық негіз және талдау өлшемдері

• Тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері — макросоциолингвистикалық талдауда жеке сөйлеушінің тілдік таңдауын кең әлеуметтік құрылымдармен байланыстыра қарастыруға мүмкіндік беретін мәселе. Зерттеуші ең алдымен талдау деңгейін анықтайды: жеке адам, әлеуметтік топ, мекеме, аймақ немесе мемлекет. Бір деңгейде байқалған заңдылықты екінші деңгейге автоматты түрде көшіруге болмайды. Мысалы, бір топтағы тілдік тәжірибе бүкіл қоғамның тілдік...

• Бұл тақырыпты түсіндіруде үш өлшемді ажырату маңызды. Біріншісі — нормативтік өлшем: заңдар, ережелер және ресми құжаттар. Екіншісі — тәжірибелік өлшем: адамдар мен мекемелердің тілді нақты қолдануы. Үшіншісі — идеологиялық өлшем: белгілі тілдің беделі, қажеттілігі немесе құндылығы туралы қоғамдық түсініктер. тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері мәселесін осы өлшемдердің біреуімен ғана түсіндіру талдауды тарылтады.

1. Тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері — зерттеу тәсілі

Көрсеткіштер, себеп-салдар және әдіснама

• Ғылыми зерттеуде ұғымдардың операциялық анықтамасы қажет. Мысалы, «тілдің қоғамдық ықпалы» деген жалпылама тұжырымды қолданудың жиілігі, институционалдық қамтылуы, білім беру тіліндегі үлесі немесе ұрпақаралық берілуі сияқты өлшенетін көрсеткіштерге жіктеуге болады. Әр көрсеткіштің дереккөзі мен шектеуін ашық көрсету нәтижелердің тексерілуін қамтамасыз етеді.

• Себеп пен салдарды шатастырмау да маңызды. Тілге сұраныстың артуы еңбек нарығындағы өзгерістермен, білім беру мүмкіндіктерімен, көші-қонмен және мемлекеттік қолдаумен байланысты болуы ықтимал. Алайда олардың қайсысы шешуші фактор екенін тек салыстырмалы немесе бойлық деректер арқылы бағалауға болады. Сондықтан ғылыми қорытынды ықтимал түсіндірме мен дәлелденген нәтижені бөлек көрсетеді.

1. Тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері — қолданылуы

Практикалық қолдану және талқылау

• Практикалық тұрғыдан тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері мәселесі білім беру, қоғамдық қызмет, медиа және цифрлық коммуникацияда көрінеді. Тілдік құбылысты түсіндіру үшін «кім, қай жерде, кіммен, қандай мақсатта және қандай тілде сөйлейді?» деген сұрақтарды қолдануға болады. Бұл сұрақтар зерттеу дизайнын нақтылап, саясат пен нақты қолданыс арасындағы алшақтықты байқауға көмектеседі.

• Талдау сұрағы: «Тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері» мәселесін Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінде қандай көрсеткіштер арқылы зерттеуге болады?

2. Мемлекеттік, ресми, аймақтық және халықаралық тілдер

Теориялық негіз және талдау өлшемдері

• Мемлекеттік, ресми, аймақтық және халықаралық тілдер — макросоциолингвистикалық талдауда жеке сөйлеушінің тілдік таңдауын кең әлеуметтік құрылымдармен байланыстыра қарастыруға мүмкіндік беретін мәселе. Зерттеуші ең алдымен талдау деңгейін анықтайды: жеке адам, әлеуметтік топ, мекеме, аймақ немесе мемлекет. Бір деңгейде байқалған заңдылықты екінші деңгейге автоматты түрде көшіруге болмайды. Мысалы, бір топтағы тілдік тәжірибе бүкіл...

• Бұл тақырыпты түсіндіруде үш өлшемді ажырату маңызды. Біріншісі — нормативтік өлшем: заңдар, ережелер және ресми құжаттар. Екіншісі — тәжірибелік өлшем: адамдар мен мекемелердің тілді нақты қолдануы. Үшіншісі — идеологиялық өлшем: белгілі тілдің беделі, қажеттілігі немесе құндылығы туралы қоғамдық түсініктер. мемлекеттік, ресми, аймақтық және халықаралық тілдер мәселесін осы өлшемдердің біреуімен ғана түсіндіру талдауды тарылтады.

2. Мемлекеттік, ресми, аймақтық және халықаралық тілдер — зерттеу тәсілі

Көрсеткіштер, себеп-салдар және әдіснама

• Ғылыми зерттеуде ұғымдардың операциялық анықтамасы қажет. Мысалы, «тілдің қоғамдық ықпалы» деген жалпылама тұжырымды қолданудың жиілігі, институционалдық қамтылуы, білім беру тіліндегі үлесі немесе ұрпақаралық берілуі сияқты өлшенетін көрсеткіштерге жіктеуге болады. Әр көрсеткіштің дереккөзі мен шектеуін ашық көрсету нәтижелердің тексерілуін қамтамасыз етеді.

• Себеп пен салдарды шатастырмау да маңызды. Тілге сұраныстың артуы еңбек нарығындағы өзгерістермен, білім беру мүмкіндіктерімен, көші-қонмен және мемлекеттік қолдаумен байланысты болуы ықтимал. Алайда олардың қайсысы шешуші фактор екенін тек салыстырмалы немесе бойлық деректер арқылы бағалауға болады. Сондықтан ғылыми қорытынды ықтимал түсіндірме мен дәлелденген нәтижені бөлек көрсетеді.

2. Мемлекеттік, ресми, аймақтық және халықаралық тілдер — қолданылуы

Практикалық қолдану және талқылау

• Практикалық тұрғыдан мемлекеттік, ресми, аймақтық және халықаралық тілдер мәселесі білім беру, қоғамдық қызмет, медиа және цифрлық коммуникацияда көрінеді. Тілдік құбылысты түсіндіру үшін «кім, қай жерде, кіммен, қандай мақсатта және қандай тілде сөйлейді?» деген сұрақтарды қолдануға болады. Бұл сұрақтар зерттеу дизайнын нақтылап, саясат пен нақты қолданыс арасындағы алшақтықты байқауға көмектеседі.

• Талдау сұрағы: «Мемлекеттік, ресми, аймақтық және халықаралық тілдер» мәселесін Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінде қандай көрсеткіштер арқылы зерттеуге болады?

3. Демография, миграция және тілдердің таралуы

Теориялық негіз және талдау өлшемдері

• Демография, миграция және тілдердің таралуы — макросоциолингвистикалық талдауда жеке сөйлеушінің тілдік таңдауын кең әлеуметтік құрылымдармен байланыстыра қарастыруға мүмкіндік беретін мәселе. Зерттеуші ең алдымен талдау деңгейін анықтайды: жеке адам, әлеуметтік топ, мекеме, аймақ немесе мемлекет. Бір деңгейде байқалған заңдылықты екінші деңгейге автоматты түрде көшіруге болмайды. Мысалы, бір топтағы тілдік тәжірибе бүкіл қоғамның...

• Бұл тақырыпты түсіндіруде үш өлшемді ажырату маңызды. Біріншісі — нормативтік өлшем: заңдар, ережелер және ресми құжаттар. Екіншісі — тәжірибелік өлшем: адамдар мен мекемелердің тілді нақты қолдануы. Үшіншісі — идеологиялық өлшем: белгілі тілдің беделі, қажеттілігі немесе құндылығы туралы қоғамдық түсініктер. демография, миграция және тілдердің таралуы мәселесін осы өлшемдердің біреуімен ғана түсіндіру талдауды тарылтады.

3. Демография, миграция және тілдердің таралуы — зерттеу тәсілі

Көрсеткіштер, себеп-салдар және әдіснама

• Ғылыми зерттеуде ұғымдардың операциялық анықтамасы қажет. Мысалы, «тілдің қоғамдық ықпалы» деген жалпылама тұжырымды қолданудың жиілігі, институционалдық қамтылуы, білім беру тіліндегі үлесі немесе ұрпақаралық берілуі сияқты өлшенетін көрсеткіштерге жіктеуге болады. Әр көрсеткіштің дереккөзі мен шектеуін ашық көрсету нәтижелердің тексерілуін қамтамасыз етеді.

• Себеп пен салдарды шатастырмау да маңызды. Тілге сұраныстың артуы еңбек нарығындағы өзгерістермен, білім беру мүмкіндіктерімен, көші-қонмен және мемлекеттік қолдаумен байланысты болуы ықтимал. Алайда олардың қайсысы шешуші фактор екенін тек салыстырмалы немесе бойлық деректер арқылы бағалауға болады. Сондықтан ғылыми қорытынды ықтимал түсіндірме мен дәлелденген нәтижені бөлек көрсетеді.

3. Демография, миграция және тілдердің таралуы — қолданылуы

Практикалық қолдану және талқылау

• Практикалық тұрғыдан демография, миграция және тілдердің таралуы мәселесі білім беру, қоғамдық қызмет, медиа және цифрлық коммуникацияда көрінеді. Тілдік құбылысты түсіндіру үшін «кім, қай жерде, кіммен, қандай мақсатта және қандай тілде сөйлейді?» деген сұрақтарды қолдануға болады. Бұл сұрақтар зерттеу дизайнын нақтылап, саясат пен нақты қолданыс арасындағы алшақтықты байқауға көмектеседі.

• Талдау сұрағы: «Демография, миграция және тілдердің таралуы» мәселесін Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінде қандай көрсеткіштер арқылы зерттеуге болады?

4. Тілдік әртүрлілік пен институционалдық қолдау

Теориялық негіз және талдау өлшемдері

• Тілдік әртүрлілік пен институционалдық қолдау — макросоциолингвистикалық талдауда жеке сөйлеушінің тілдік таңдауын кең әлеуметтік құрылымдармен байланыстыра қарастыруға мүмкіндік беретін мәселе. Зерттеуші ең алдымен талдау деңгейін анықтайды: жеке адам, әлеуметтік топ, мекеме, аймақ немесе мемлекет. Бір деңгейде байқалған заңдылықты екінші деңгейге автоматты түрде көшіруге болмайды. Мысалы, бір топтағы тілдік тәжірибе бүкіл қоғамның...

• Бұл тақырыпты түсіндіруде үш өлшемді ажырату маңызды. Біріншісі — нормативтік өлшем: заңдар, ережелер және ресми құжаттар. Екіншісі — тәжірибелік өлшем: адамдар мен мекемелердің тілді нақты қолдануы. Үшіншісі — идеологиялық өлшем: белгілі тілдің беделі, қажеттілігі немесе құндылығы туралы қоғамдық түсініктер. тілдік әртүрлілік пен институционалдық қолдау мәселесін осы өлшемдердің біреуімен ғана түсіндіру талдауды тарылтады.

4. Тілдік әртүрлілік пен институционалдық қолдау — зерттеу тәсілі

Көрсеткіштер, себеп-салдар және әдіснама

• Ғылыми зерттеуде ұғымдардың операциялық анықтамасы қажет. Мысалы, «тілдің қоғамдық ықпалы» деген жалпылама тұжырымды қолданудың жиілігі, институционалдық қамтылуы, білім беру тіліндегі үлесі немесе ұрпақаралық берілуі сияқты өлшенетін көрсеткіштерге жіктеуге болады. Әр көрсеткіштің дереккөзі мен шектеуін ашық көрсету нәтижелердің тексерілуін қамтамасыз етеді.

• Себеп пен салдарды шатастырмау да маңызды. Тілге сұраныстың артуы еңбек нарығындағы өзгерістермен, білім беру мүмкіндіктерімен, көші-қонмен және мемлекеттік қолдаумен байланысты болуы ықтимал. Алайда олардың қайсысы шешуші фактор екенін тек салыстырмалы немесе бойлық деректер арқылы бағалауға болады. Сондықтан ғылыми қорытынды ықтимал түсіндірме мен дәлелденген нәтижені бөлек көрсетеді.

4. Тілдік әртүрлілік пен институционалдық қолдау — қолданылуы

Практикалық қолдану және талқылау

• Практикалық тұрғыдан тілдік әртүрлілік пен институционалдық қолдау мәселесі білім беру, қоғамдық қызмет, медиа және цифрлық коммуникацияда көрінеді. Тілдік құбылысты түсіндіру үшін «кім, қай жерде, кіммен, қандай мақсатта және қандай тілде сөйлейді?» деген сұрақтарды қолдануға болады. Бұл сұрақтар зерттеу дизайнын нақтылап, саясат пен нақты қолданыс арасындағы алшақтықты байқауға көмектеседі.

• Талдау сұрағы: «Тілдік әртүрлілік пен институционалдық қолдау» мәселесін Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінде қандай көрсеткіштер арқылы зерттеуге болады?

Салыстырмалы талдау және кейс

- Екі елдегі тілдердің құқықтық мәртебесі мен күнделікті қолданыс аясын салыстырыңыз.

- Әдістемелік ескерту: Заңдық мәртебе тілдің барлық салада басым қолданылатынын білдірмейді.

- Кейсті талдау алгоритмі: (1) зерттеу нысанын анықтау; (2) салыстырылатын топтарды таңдау; (3) көрсеткіштерді операцияландыру; (4) ықтимал дереккөздерді бағалау; (5) балама түсіндірмелерді көрсету; (6) шектеулерді ескере отырып қорытынды жасау.

Магистранттарға арналған тапсырмалар

• • Тақырыпқа қатысты бір ғылыми мақаланың зерттеу сұрағын, әдісін және қорытындысын талдаңыз.

• • Қазақстан және өзіңіз таңдаған басқа ел бойынша екі көрсеткішті салыстыратын шағын зерттеу жоспарын жасаңыз.

• • Тілдік саясат пен нақты тілдік тәжірибе арасындағы ықтимал айырмашылыққа екі дәлел және бір қарсы уәж келтіріңіз.

Бақылау сұрақтары

- 1. тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері ұғымын қандай теориялық тұрғыдан түсіндіруге болады?

- 2. мемлекеттік, ресми, аймақтық және халықаралық тілдер ұғымын қандай теориялық тұрғыдан түсіндіруге болады?
- 3. демография, миграция және тілдердің таралуы ұғымын қандай теориялық тұрғыдан түсіндіруге болады?
- 4. тілдік әртүрлілік пен институционалдық қолдау ұғымын қандай теориялық тұрғыдан түсіндіруге болады?
- 5. Қарастырылған құбылысты зерттеу кезінде қандай этикалық және әдіснамалық шектеулер туындайды?

Қорытынды және ұсынылатын әдебиеттер

• Әлемдік тілдік жағдай және тілдердің мәртебесі мәселесін зерттеу тілдің қоғамдық өмірдегі қызметін бір ғана лингвистикалық белгімен шектемей, әлеуметтік құрылым, институт, саясат және тілдік тәжірибе өзара әрекеттестігі арқылы түсіндіруге мүмкіндік береді. Негізгі ғылыми талап — ұғымдарды нақтылау, дерек пен интерпретацияны ажырату және...

• Fishman, J. A. (1972). The Sociology of Language.

• Spolsky, B. (2004). Language Policy.

• Kaplan, R. B., & Baldauf, R. B. (1997). Language Planning from Practice to Theory.

• Haugen, E. (1966). Language Conflict and Language Planning.

Негізгі ұғымдарды жүйелеу

Тақырыптарды өзара байланыстыра талдау

Зерттеу бағыты

Тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері. Бұл мәселені қоғамдық институттар мен тілдік қауымдастық аясында қарастырыңыз.

Салыстырмалы қыр

Мемлекеттік, ресми, аймақтық және халықаралық тілдер. Ресми реттеу мен күнделікті тілдік қолданыс арасындағы айырмашылықты анықтаңыз.

Әлеуметтік контекст

Демография, миграция және тілдердің таралуы. Тілдің беделі, әлеуметтік сұраныс және қолжетімді ресурстар арасындағы ықтимал байланыстарды талдаңыз.

Макродеңгейдегі талдау үлгісі

Дәріс мазмұнына сүйенген зерттеу логикасы

1. Нормативтік өлшем

Тілге қатысты заңдар, ережелер, институционалдық құжаттар және ресми талаптар қандай?

2. Тәжірибелік өлшем

«Тілдік әртүрлілік пен институционалдық қолдау» аясында адамдар мен мекемелердің нақты тілдік практикасы қалай көрінеді?

3. Идеологиялық өлшем

Қоғамда тілдің беделі, қажеттілігі және құндылығы туралы қандай түсініктер бар?

4. Дәлел мен шектеу

Қолданылу жиілігі, институционалдық қамту және ұрпақаралық берілу сияқты көрсеткіштерді дереккөздерімен бағалаңыз.

Магистранттарға арналған талдау тапсырмасы

Қолданбалы жұмыс және қорытынды рефлексия

Кейс

Қазақстандағы жоғары оқу орнын мысалға алып, «Тілдік жағдайды сипаттау өлшемдері» және «Тілдік әртүрлілік пен институционалдық қолдау» мәселелерін салыстырыңыз.

Зерттеу сұрағы

Тіл саясаты мен нақты тілдік тәжірибенің арасында қандай сәйкестік немесе алшақтық байқалады?

Әдіс және дәлел

Құжат талдауы, сауалнама не сұхбат арқылы жиналатын деректерді ұсыныңыз; себеп-салдар туралы асығыс қорытынды жасамаңыз.